

Історія, моделі, практичний досвід дипломатії: традиційність і новаторство

Рецензія на підручник: **Зонова Т.В. Дипломатія: Моделі, форми, методи: Учебник / Т.В. Зонова. – М.: Аспект Пресс, 2013. – 348 с.**

Рецензована праця проф. Т.В. Зонової містить інформацію про історію та сучасний стан дипломатії, дипломатичних служб світу в умовах глобалізованого простору. Автор аналізує основні завдання дипломатії, досліджує історичну еволюцію дипломатичних моделей і теорій дипломатії. Значну увагу приділено трансформації дипломатичних структур і реформуванню дипломатичних служб світу в умовах глобалізації, інтеграції, інституціоналізації та регіоналізації. Значна частина посібника присвячена публічній, економічній, мережевій дипломатії та зростаючій ролі багатосторонньої дипломатії. Проаналізовано нові форми та методи двосторонніх відносин, акцентовано увагу на зростаючій ролі неурядових акторів. Окремий розділ присвячено місцю гуманітарної дипломатії та релігії в сучасних міжнародних відносинах, а також історії та сучасному стану російської дипломатичної служби.

Професор Т.В. Зонова опрацювала значний масив першоджерел і наукової літератури, публікації у пресі тощо. Останнім часом помітно поживався інтерес до історії, теорії та практики світової дипломатії. Проте досі бракує фахової літератури, присвяченої історії диплома-

тичних служб світу.

Актуальним залишається вислів відомого французького дипломата, політика й історика початку XVI ст. Філіпа де Коміна щодо вирішення конфліктних, проблемних питань за допомогою дипломатії, а не на полях воєнних битв: «Необхідно остерігатися битв і не покладатися на мінливості долі, якщо тільки цих битв можна уникнути». Аналогічні позиції обстоює і його сучасник – італійський дипломат і політик Нікколо Макіавеллі, погляди якого знайшли відображення в «Історії Флоренції». У цьому творі автор проголошує й обґрунтовує думку про те, що між проявами внутрішньої та зовнішньої політики, між станом країни, її дипломатією та війнами існує безпосередній взаємозв'язок, що війна – це момент політичного життя, продовження в інших формах певної політики. Ця думка, яка на сьогодні є досить тривіальною, у XVI ст. була абсолютно новою.

Тому поява публікацій у царині історії, теорії та практики світової дипломатії, у тому числі й української, є помітною подією не лише для тих, хто професійно досліджує або вивчає її в рамках фахової підготовки, а й для широкого загалу, що цікавиться минулим своєї держави, її місцем і роллю в міжна-

родному житті.

Саме до таких праць належить підручник **Тетяни Володимирівни Зонової**, доктора політичних наук, професора кафедри дипломатії Московського державного інституту міжнародних відносин (Університету) МЗС Російської Федерації, Радника 1-го класу, завідувача кафедри дипломатії (з 2000 по 2007 рік), заслуженого діяча науки Російської Федерації. Сфера наукових інтересів проф. Т.В. Зонової охоплює галузь компаративних досліджень світової політики та дипломатії, у тому числі процесів інтеграції та її впливу на дипломатичні системи держав світу, питань дипломатії Святого Престолу, дипломатії та дипломатичної служби Італії.

Це дослідження є багато в чому новаторським як за постановкою проблеми, так і за змістом та актуальністю порушених питань, вирішення яких має не тільки наукове, методичне, навчальне, а й практичне значення.

Рецензована праця спирається насамперед на результати багаторічних досліджень проф. Т.В. Зонової та вивчення архівних матеріалів, на значну й оригінальну джерельну базу. Зокрема, досконале володіння автором методами джерелознавчого аналізу документів дало їй змогу опрацювати широкий комплекс документальних матеріалів.

УДК 94:327

Зокрема, характерною особливістю висвітлення дипломатичної діяльності провідних держав світу та компаративний аналіз сучасного стану дипломатичних служб США, Великої Британії, Франції, ФРН, Італії, Російської Федерації є те, що вони подаються автором у тісному взаємозв'язку з концепціями та стратегіями національного розвитку цих країн на міжнародній арені та розвитком геополітичної ситуації навколо них. Це чітко простежується і в ході аналізу формування національних дипломатій держав світу, історичних етапів їх становлення та розвитку, формування моделей дипломатії з їх характерними рисами й особливостями. З перших днів існування інститутів дипломатії перед ними постали надзвичайно складні проблеми з розроблення основоположних принципів діяльності органів зовнішніх зносин і головних принципів міждержавних

відносин, пріоритетів зовнішньої політики та форм і методів дипломатії, «... моделі дипломатії є категорією історичною, на зміну одній моделі приходять інші».

У кожному розділі своєї праці проф. Т.В. Зонова обґрунтовує думку про важливу роль дипломатичних органів, оскільки саме вони сприяли реалізації основного завдання – створення сприятливих умов для захисту та збереження державної незалежності в розвитку взаємовідносин з міжнародним співтовариством. У питаннях становлення організаційних форм і напрямів взаємозв'язків дипломатії світових державних утворень з іншими державами автор дотримується позиції, що двосторонні відносини слугували підґрунтям для виникнення загальноєвропейських дипломатичних структур, сприяли вирішенню важливих суспільно-політичних та інституційних питань. Зокрема, автор зазначає, що «субнаціональні регіони все більш рішуче беруть участь у зовнішній діяльності, у тому числі в рамках інтеграційних інститутів. Структура представництва і завдання, які перед ними стоять, дають змогу говорити про появу нових форм дипломатичної архітектури, що отримала назву парадипломатії».

Дослідниця справедливо стверджує, що «історія інститутів і моделей дипломатії розкриває перед нами їх різноманітність, а також виокремлює суттєві відмінності в підходах до практики дипломатичної діяльності. Особливого значення набуває дипломатія сьогодення,

коли світ стає глобальним, а інститути глобального управління або ще остаточно не сформовані, або перебувають у кризовому стані».

Компаративний аналіз діяльності зовнішньополітичних відомств і дипломатичного корпусу провідних держав світу дав змогу проф. Т.В. Зоновій зробити важливий висновок: дослідження процесів, що відбуваються в сучасній дипломатії, повною мірою підтверджують сутнісну ідентичність процесів у сфері дипломатичної служби різних держав. Зовнішньополітичні відомства відчувають одні й ті ж труднощі, здійснюють пошук шляхів їх можливого подолання... Про взаємозалежність сучасного світу та гнучкість дипломатії свідчать і ті нові засоби підтримання дипломатичних відносин, що з'явилися в арсеналі сучасної дипломатії: «представницьке бюро», «бюро зі зв'язків», «секції інтересів» тощо. Загалом слід погодитися з автором дослідження й відзначити, що формування та діяльність зовнішньополітичних відомств та їх структур у всі історичні періоди свого становлення та розвитку були зумовлені, насамперед, їх прагненням вийти на міжнародний рівень і зайняти лідируючі позиції в системі міжнародних відносин свого часу (від раннього Нового часу до сучасності). Ця діяльність стала важливою складовою процесу інституціоналізації та розвитку дипломатичних служб провідних держав світу в XVI-XVIII століттях.

Утім, характерною особливістю розбудови та розвитку світової дипло-

матії, (у т.ч. української) усіх державних формувань була складна геополітична ситуація та формування дипломатичного інструментарію міждержавних відносин.

Звичайно, праця проф. Т.В. Зонової, урахувуючи широту об'єкта дослідження та багатоплановість визначених автором дослідницьких науково-методичних завдань, заслуговує на високу оцінку. Водночас, хотілося б побажати в наступному виданні більш широко охопити в ході аналізу специфічні галузі дипломатії, зокрема – культурну дипломатію, військову дипломатію, комерційну дипломатію, енергетичну дипломатію, цифрову дипломатію, віртуальну дипломатію, іміджеву дипломатію тощо.

У цілому ж, студенти, слухачі й викладачі отримали у своє розпорядження доброякісний, змістовний, виважений у науково-теоретичному та методичному плані та виданий на належному поліграфічному рівні підручник, що не поступається кращим європейським зразкам навчальних видань. Залишається лише сподіватися, що він найближчим часом надійде до свого читача і пройде свою апробацію.

Рекомендуємо нашим читачам представлений підручник і сподіваємося, що він зацікавить їх, а студентам-міжнародникам і слухачам Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України допоможе в засвоєнні начальних курсів «Компаративна історія, теорія і практика дипломатії», «Дипломатія іноземних держав», «Дипломатична і консульська служ-

ба», «Світова дипломатія: історія і сучасність», «Теорія і техніка ведення переговорів», «Дипломатичний протокол і етикет» та ін.

Завдяки багатому конкретному-історичному фактажу, авторській концепції проф. Т.В. Зонової та важливим науковим узагальненням рецензований підручник є суттєвим і предметним внеском у розвиток сучасної наукової концепції моделей дипломатії та дипломатичних систем світу і буде, безумовно, корисним для слухачів Дипломатичної академії України при МЗС України та студентів-міжнародників, усіх, хто цікавиться історією дипломатії та сучасною дипломатією.

Підручник написаний на високому теоретичному і методичному рівні та зацікавить також науковців, професійних політиків, дипломатів, експертів, аналітиків з міжнародних питань, спеціалістів у галузі зовнішньополітичної діяльності, викладачів, працівників міністерств і відомств України. Рецензована праця може бути використана не лише безпосередньо в навчальному процесі. Вона може бути цікавою широкому колу науковців та експертів, які вивчають дипломатію в історичному та сучасному вимірах.

Сподіваємося, що цей підручник стане корисною знахідкою для майбутніх дипломатів, яким він і адресований у першу чергу.

Вячеслав ЦИВАТИЙ,
перший проректор
Дипломатичної академії
України при МЗС, кандидат історичних наук,
доцент кафедри дипломатичної та консульської служби, заслужений працівник освіти України